

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: „Cyberaktywizm a organizacje społeczeństwa obywatelskiego”

(opinia z inicjatywy własnej)

(2016/C 013/18)

Sprawozdawca: Bernardo HERNÁNDEZ BATALLER

Dnia 19 lutego 2015 r. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny postanowił, zgodnie z art. 29 ust. 2 regulaminu wewnętrznego, sporządzić opinię z inicjatywy własnej w sprawie:

„Cyberaktywizm a organizacje społeczeństwa obywatelskiego”.

(opinia z inicjatywy własnej)

Sekcja Transportu, Energii, Infrastruktury i Społeczeństwa Informacyjnego, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swoją opinię 31 sierpnia 2015 r.

Na 510. sesji plenarnej w dniach 16–17 września 2015 r. (posiedzenie z dnia 16 września) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny stosunkiem głosów 205 do 2 (8 osób wstrzymało się od głosu) przyjął następującą opinię:

1. Wnioski i zalecenia

1.1. W obecnym społeczeństwie cyfrowym cyberaktywizm jest ważnym narzędziem służącym wzmocnieniu pozycji obywateli, gdyż ułatwia i promuje aktywne zaangażowanie i uczestnictwo społeczne za pośrednictwem nowych technologii, przyczyniając się jednocześnie do zmniejszenia przepaści cyfrowej i wykluczenia społecznego. Przybliżoną definicję cyberaktywizmu można określić jako rodzaj aktywizmu, który zachęca do dochodzenia swoich praw w obszarze politycznym, środowiskowym, społecznym, obywatelskim, kulturalnym itp., bez potrzeby uprzednich ideologii, hierarchii czy programów, i do którego rozwoju wykorzystywane są narzędzia technologiczne propagujące tzw. wirusowe rozpowszechnianie informacji i uczestnictwo. W tym sensie należy go odróżnić od inicjatyw, które nie odpowiadają demokratycznym i solidarnym zasadom i wartościom i których intencje nie są zgodne z interesem publicznym i wspólnym dobrem.

1.2. Aby cyberaktywizm mógł się rozwijać jako narzędzie, zarówno Komisja Europejska, jak i państwa członkowskie muszą uwzględnić w swych programach prac inicjatywy i środki służące propagowaniu struktur zapewniających odpowiedni rozwój społeczeństwa sieciowego. Muszą przy tym ułatwiać swobodny i powszechny dostęp, zapewniać przejrzystość i poufność oraz chronić prawo do prywatności i bezpieczeństwa danych osobowych, ze zwróceniem szczególnej uwagi na grupy znajdujące się w najbardziej niekorzystnym położeniu.

1.3. EKES uważa, że konieczne jest rozpowszechnianie wśród społeczeństwa wiedzy oraz umiejętności niezbędnych do zapewnienia inteligentnego i bezpiecznego cyberaktywizmu. W związku z tym wzywa instytucje europejskie, by zachęcały do podejmowania działań uświadamiających, szkoleniowych i edukacyjnych, ze szczególnym naciskiem na rozpowszechnianie dobrych praktyk i eliminację szkodliwego wykorzystywania aktywności w sieci. W związku z tym należy zapewnić środki konieczne do oceny i rozwoju cyberaktywizmu.

1.4. Podobnie, w odniesieniu do zarządzania instytucjonalnego, cyberaktywizm promuje dziedziny objęte procedurą współdecyzji i kompetencji dzielonych dzięki wielokierunkowym interakcjom między wieloma podmiotami (rządami, organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, podmiotami społecznymi, obywatelami, przedsiębiorstwami), w sposób zarówno proaktywny, jak i reaktywny.

1.5. Dlatego też wspieranie cyberaktywizmu zakłada rozproszoną konfigurację sieci obejmującą zarówno horyzontalne relacje między obywatelami, jak i relacje wertykalne między rządem i obywatelami. Interakcja horyzontalna pozwala wspierać solidarność online dzięki aktywnemu i zaangażowanemu cyberwolontariatowi oraz działaniom i inicjatywom na rzecz współpracy. Ze swej strony interakcja wertykalna rozwija się w sensie odgórnym w ramach e-administracji, zapewniając przejrzystość i ułatwiając obywatelom dostęp i informacje w kwestiach publicznych. Interakcja ta rozwija się także oddolnie, wzmacniając reprezentację obywateli w instytucjach w otwartych warunkach e-demokracji, która umożliwia skuteczne uczestnictwo z pomocą takich środków jak społeczne konsultacje lub inicjatywy legislacyjne.

1.6. EKES zwraca ponadto uwagę na potrzebę opracowania i stosowania konkretnych metod oceny, a także wskaźników pomiaru gospodarczych i społecznych skutków cyberaktywizmu. Należy także sporządzić analizy i raporty z myślą o zapewnieniu większej spójności działań w odniesieniu do takich czynników jak skuteczna reprezentatywność i przywództwo, ciągłość, pojawianie się nowych struktur i tendencji społecznych itp.

2. Wprowadzenie

2.1. Wpływ nowych technologii na dzisiejsze społeczeństwo znajduje odzwierciedlenie w tzw. ekosystemie cyfrowym, w ramach którego powstają nowe style życia, często wypierające tradycyjne środki wyrazu i zbiorowego życia społecznego.

2.2. Oprócz aspektów gospodarczych, kulturowych lub związanych z innowacjami tej rewolucji technologicznej, należy uwzględnić w szczególności wyzwania i szanse w dziedzinie informacji, komunikacji i uczestnictwa w nowym kontekście sprawowania rządów, w którym wspólna odpowiedzialność w sieci może w dużym stopniu decydować o znaczących zmianach w strukturze społeczeństwa przyszłości i jego organizacji.

2.3. Wpływ sieci społecznościowych *online* oraz internetu, pod warunkiem że mają integracyjny charakter, poszerzył zakres roli, jaką mogą odgrywać obywatele w tworzeniu społeczeństwa dzięki wzmocnieniu ich pozycji i umożliwieniu im odegrania kluczowej roli w tworzeniu własnej, wspólnej przyszłości.

2.4. Ta tendencja zbiorowa z czasem jest coraz bardziej widoczna na całym świecie, co umacnia inicjatywy już funkcjonujące oraz zwiększa możliwości nawiązywania kontaktów i wzajemnego oddziaływania, wpływając na coraz szersze obszary podejmowania decyzji i sprawowania władzy w ramach procesu zachodzącego niezwłocznie i szybko się propagującego. Tym samym obecne działania zapoczątkowują nowe poprzez proces pozytywnego wzmocnienia i skalowania.

2.5. W związku z tym ważne jest, aby nie postrzegać cyfrowych ruchów obywatelskich jako zwykłego zbiorowiska internautów czyli „tłum”, lecz raczej jako „bystry tłum”, a więc grupę, która dzięki gwałtownemu rozwojowi połączeń w sieci działa inteligentnie lub skutecznie. Sieć połączeń umożliwia użytkownikom łączenie się w celu uzyskania dostępu do informacji oraz interakcji z innymi osobami, co prowadzi do prawdziwej koordynacji społecznej upowszechniającej świadome, aktywne i odpowiedzialne społeczeństwo.

2.6. Dlatego w opisanym kontekście najważniejszą wartością dodaną stanowi aktywne zaangażowanie obywateli pragnących zachować swoją suwerenność w dotyczących ich sprawach. Nie tylko są oni przygotowani na przyjęcie tej odpowiedzialności, lecz już wprowadzają ją w życie, jak wynika z niektórych danych (Mario Tascón, Yolanda Quintana „Ciberactivismo: Las nuevas revoluciones de las multitudes conectadas”, La Catarata, 2012) dotyczących dziennej produkcji w sieci: 1,6 mln wpisów na blogach czy 140 mln postów na Twitterze.

2.7. To samo można stwierdzić, przyglądając się dokumentom poświęconym cyberaktywizmowi: cyberaktywiści opisują powszechne i szeroko nagłośnione wydarzenia i ruchy społeczne, takie jak Occupy Wall Street, protesty w parku Gezi, arabska wiosna czy hiszpański ruch „Oburzonych”, a także kampanie charytatywne i solidarne prowadzone przez uznane organizacje społeczeństwa obywatelskiego, w tym zbieranie funduszy za pomocą finansowania społecznościowego lub zajmowanie stanowiska za pomocą platform, które są finansowane w przejrzysty sposób.

3. Cyfrowa aktywność obywatelska lub aktywizm w sieci

3.1. Jeśli chodzi o różnorakie propozycje dotyczące koncepcji cyberaktywizmu, można co do nich przyjąć podejście synkretyczne, ujmujące cyberaktywizm jako strategię lub działalność, która ma wpłynąć na agendę publiczną dzięki wykorzystaniu środków elektronicznych i nowych technologii, służących zarówno jako kanał komunikacji, jak i do przekazywania informacji w ramach aktywności obywatelskiej.

3.2. Ponadto z punktu widzenia instrumentów wykorzystywanych w ramach cyberaktywizmu można postrzegać go jako zestaw technologii informacyjno-komunikacyjnych stosowanych w mediach i sieciach społecznościowych oraz umożliwiających szybką i skuteczną komunikację elektroniczną obywateli w związku z podzielanym przez nich wspólnym celem, z myślą o zbiorowym zajęciu się potrzebami, problemami czy zagadnieniami interesującymi ich z uwagą na wyznawaną ideologię lub wartości oraz w oparciu o etykę i solidarność.

3.3. Normalne, niedestrukcyjne korzystanie z internetu mające konkretny cel lub przyczynę jest zupełnie odmienne od działalności innego rodzaju (Denning, 2001), takiej jak aktywizm hakerski czy elektroniczne nieposłuszeństwo obywatelskie, nie tylko z punktu widzenia wykorzystanych środków, lecz również celów, jeżeli mają one znamiona działalności przestępczej. Działania w ramach cyfrowej aktywności obywatelskiej czy też samego cyberaktywizmu powinny mieć na celu wspólne dobro, a zwłaszcza stawienie czoła trudnościom lub niesprzyjającym okolicznościom, wskutek których mogą ucierpieć określone grupy ludności, oraz przezwyciężanie takich trudności czy okoliczności.

3.4. Najczęstsze działania w ramach cyberaktywizmu to poszukiwanie informacji na stronach internetowych, tworzenie portali oferujących informacje i dokumentację na dany temat, wydawanie publikacji elektronicznych, zakładanie wirtualnych społeczności, masowe przysyłanie wiadomości za pomocą poczty elektronicznej, tworzenie obszarów dyskusji i forów w sieci, planowanie działań oraz ich upowszechnianie i koordynacja, zawieranie sojuszy strategicznych i w zakresie współpracy, upowszechnianie ruchów stowarzyszeniowych, składanie propozycji wsparcia i/lub przyłączenia się do zbiorowych, założonych już projektów.

3.5. Ponadto za cyberaktywizm można uznać takie działania jak internetowe wezwania o charakterze politycznym na poziomie światowym – tzw. sieć 3.0 – będące działaniami zbiorowymi. Uczestniczą w nich jednostki znajdujące się w różnych miejscach danego terytorium (globalnego lub lokalnego), które spotykają się w jednym fizycznym miejscu dzięki urządzeniom mobilnym.

3.6. Podsumowując, aktywizm internetowy czy też cyberaktywizm to bardzo skuteczne i ważne narzędzie umożliwiające przekazywanie informacji i wiedzy dotyczących ważnych zagadnień. Zagadnienia te mogą być nieznanne społeczeństwu, przez co nie może ono w odpowiedni sposób na nie zareagować poprzez mobilizację społeczną. Siła tego narzędzia wciąż zależy jednak od jego usankcjonowania jako alternatywy dla tradycyjnych sposobów przedstawiania roszczeń.

4. Cyberaktywizm w ramach polityk wspólnotowych

4.1. W obrębie Unii Europejskiej cyberaktywizm można postrzegać zarówno z punktu widzenia polityki na rzecz społeczeństwa cyfrowego, jak i polityki społecznej i polityki w zakresie uczestnictwa. Należy również pamiętać o położeniu nacisku na zasady dobrego sprawowania rządów w administracji publicznej.

4.2. Na mocy art. 11 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej każdy ma prawo do wolności wypowiedzi. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe, z poszanowaniem wolności mediów i pluralizmu.

4.3. W art. 12 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej mowa o prawie do swobodnego zgromadzania się oraz stowarzyszania się, na mocy którego każdy ma prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzania się oraz do swobodnego stowarzyszania się na wszystkich poziomach, zwłaszcza w sprawach politycznych, związkowych i obywatelskich.

4.4. Ponadto należy wziąć pod uwagę art. 8 wspomnianej Karty, w którym mowa o prawie każdego do ochrony danych osobowych, które go dotyczą. Dane te muszą być przetwarzane rzetelnie w określonych celach i za zgodą osoby zainteresowanej lub na innej uzasadnionej podstawie przewidzianej ustawą. Ponadto każdy ma prawo dostępu do zebranych danych, które go dotyczą, i prawo do dokonania ich sprostowania. Nie mniej ważne jest uznanie zasady równości szans jako podstawowego prawa w kontekście cyfrowego wykluczenia, zwłaszcza w odniesieniu do szczególnie wrażliwych grup.

4.5. Natomiast europejska agenda cyfrowa obejmuje m.in. następujące aspekty, które państwa członkowskie mają obowiązek chronić:

- swobodny dostęp do usług i treści cyfrowych. Ma on kluczowe znaczenie dla korzystania z obywatelstwa w ramach demokracji rzeczywistej i demokracji elektronicznej,
- zaangażowanie obywateli. Europa skorzysta na rewolucji cyfrowej pod warunkiem że wszyscy jej obywatele zostaną zaktywizowani i będą mogli w pełni uczestniczyć w nowym społeczeństwie cyfrowym,
- zagwarantowanie powszechnego dostępu do szybkiego internetu, co jest niezbędnym i wystarczającym warunkiem skutecznego i silnego cyberaktywizmu,

- problem związany z przejrzystością w zakresie zarządzania strukturami, narzędziami i zasobami cyfrowymi, uniemożliwiający otwarte uczestnictwo lub naruszający cele i procesy cyberaktywizmu oraz jego rozwój,
- propagowanie umiejętności cyfrowych na rzecz społeczeństwa cyfrowego sprzyjającego włączeniu. Potencjał Europy opiera się na kwalifikacjach zamieszkującej ją ludności, siły roboczej i jej organizacji. Przy braku wszechobecnej infrastruktury tylko częściowo będzie można wykorzystać ICT; z kolei brak kwalifikacji oznacza wykorzystanie tych technologii przynoszące ograniczone korzyści dla gospodarki i społeczeństwa. Należy również zmniejszyć przepaść cyfrową, w wyniku której powstają asymetrie i nierówności,
- skuteczna ochrona praw cyfrowych. Niewystarczające zaufanie spowoduje powstrzymanie się obywateli od aktywnego uczestnictwa, interakcji czy swobodnego wyrażania swoich opinii,
- rozwijanie tzw. piątej swobody: swobodnego przepływu treści i wiedzy.

4.6. Aktywność obywatelska oznacza udział obywateli, grup obywateli oraz organizacji społeczeństwa obywatelskiego, a zwłaszcza partnerów społecznych, w opracowywaniu polityki (dialog wertykalny między społeczeństwem obywatelskim a administracją publiczną) oraz ichłączenie w sieć i współpracę (dialog horyzontalny).

5. Wolontariat w ramach cyberaktywizmu

5.1. Oczywiście jest, że w obecnym społeczeństwie cyfrowym internet i sieci społecznościowe oferują ogromne możliwości zmian społecznych. Bez ograniczeń czasu i przestrzeni oraz w prosty i przystępny sposób obywatele mogą przyczynić się do znaczących zmian we własnym otoczeniu, a także poza nim, bezinteresownie pomagając tysiącom osób.

5.2. Nowe technologie informacyjno-komunikacyjne nie tworzą „slacktywizmu” czy „leniwego aktywizmu”, tylko wręcz przeciwnie: umożliwiają złagodzenie niepokojów obywateli, udział w zarządzaniu własnymi zagadnieniami, obronę własnych praw i interesów, a także pozwalają aktywnie i odpowiedzialnie przyczynić się do inicjatyw wspierających wyrażanie poglądów, zasad i wartości, co sprzyja rozwojowi osobistemu i pozwala uniknąć alienacji społecznej, będąc przy tym czynnikiem spójności i integracji wspólnotowej.

5.3. Wirtualny wolontariat lub wolontariat elektroniczny polega na odbywaniu wolontariatu za pomocą nowych technologii w ramach działań niewymagających fizycznej obecności, polegających na wspieraniu kampanii, opracowywaniu i rozpowszechnianiu informacji, działaniach opiekuńczych i wszelkich innych zadaniach, które można wykonać w sieci angażując się altruistycznie w realizację celu lub kampanii.

5.4. W przypadkach, kiedy wolontariat cyfrowy ogranicza się do wspierania kampanii oraz ich rozpowszechniania i informowania o nich, pozostaje w obszarze cyberaktywizmu i przybiera postać protestów elektronicznych i ujawniania nieprawidłowości (zbierania podpisów, udziału indywidualnego, działań mających na celu błyskawiczne rozpowszechnianie informacji itp.).

5.5. Z myślą o rozwijaniu i poszerzaniu przeprowadzanych działań, różnego rodzaju platformy i strony internetowe dają możliwości działania milionom osób, podnosząc ich świadomość i motywując je do działań dotyczących pilnych i ważnych zagadnień, niezależnie od poziomu terytorialnego, którego dotyczą, ani od ich charakteru (gospodarczego, społecznego, środowiskowego, politycznego itp.).

5.6. Taki model mobilizacji przez internet umożliwia połączenie woli i wysiłków tysięcy osób, które mimo anonimatu i braku znaczenia nabierają siły w miarę szybkiej transformacji w potężną siłę zbiorową, zdolną wpłynąć na obszary sprawowania władzy i podejmowane decyzje.

Podsumowując, ten rodzaj zdalnego wolontariatu zwiększa możliwości poszczególnych organizacji oraz umożliwia udział maksymalnej liczby osób, zwiększając możliwości włączenia społecznego.

6. Propozycje działań

6.1. Choć potencjał cyberaktywizmu i płynące z niego korzyści są oczywiste, strategie stosowane w mediach społecznościowych sprawiają w niektórych przypadkach, że osoby zbierają się, nie tworząc jednak trwałych społeczności wirtualnych, co w pewnym stopniu stoi na przeszkodzie zrównoważonego charakteru zamierzonych zmian społecznych. Dlatego obiektywna ocena dotycząca kryteriów ilościowych i zasad, a także korzyści dla społeczeństwa w związku z daną inicjatywą, mogą przyczynić się do opracowania metodologii w tym zakresie.

6.2. Należy proaktywnie ułatwiać rozwój cyberaktywizmu i wolontariatu cyfrowego, jako że środowisko sieci społecznościowych i portali internetowych oferuje bardziej dostępny i niezwłoczny charakter oraz umożliwia osiągnięcie masy krytycznej niezbędnej dla uczestnictwa w życiu społecznym i współodpowiedzialności obywatelskiej, dzięki czemu można prowadzić działania, znacznie oszczędzając na kosztach zarządzania, koordynacji i realizacji. Sprzyjają także warunkom umożliwiającym włączenie społeczne: dostępności, odpowiedzialności i przystępności.

6.3. Dlatego Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny wzywa Komisję Europejską i państwa członkowskie, by w ramach przysługujących im kompetencji przyjęły precyzyjne środki sprzyjające skutecznemu wdrażaniu i rozwijaniu mechanizmów na rzecz aktywizmu i uczestnictwa cyfrowego, które wzmacniałyby zaangażowanie społeczne i sprzyjały wolontariatowi oraz zachęcały do takiej działalności.

6.4. Należy również wspierać opracowanie norm i odpowiednich kryteriów oceny, które stanowiłyby ich certyfikację i legitymację oraz zwiększałyby przejrzystość i wartość procesów uświadamiania i mobilizowania, a także umożliwiałyby określenie korzyści społecznych.

6.5. Ponadto należy zagwarantować skuteczną ochronę i realizację praw, które przysługują w tej dziedzinie obywatelom europejskim, o czym była mowa, zwłaszcza jeśli chodzi o ułatwienie swobodnego dostępu do informacji, a także zagwarantowanie wymiany, integralności informacji, jej poufności i kontynuacji w ramach sieci, przy zachowaniu sprawności komunikacji. Gwarancje te należy zapewnić w proporcjonalny sposób – dotyczy to na przykład słabszych grup społecznych.

6.6. Ponadto należy, skupiając się przy tym na zwiększeniu zabezpieczeń w cyberprzestrzeni, zwrócić uwagę na aktywną e-sprawiedliwość oraz takie wartości, jak wiarygodność i reputacja, a to ze względu na ich znaczenie w kontekście cyberaktywizmu.

6.7. Odpowiednie instytucje powinny udostępnić obywatelom infrastruktury i narzędzia technologiczne umożliwiające stałe prowadzenie działań cyfrowych w normalnych warunkach. Powinny także dostosować struktury socjalne do nowych technologii oraz propagować działania szkoleniowe i edukacyjne pozwalające obywatelom na korzystanie z tych narzędzi oraz zmniejszanie istniejącej przepaści cyfrowej w imię większej spójności terytorialnej, społecznej i gospodarczej.

6.8. Należy również opracować i przyjąć programy uświadamiające obywateli w kwestii uczestnictwa w życiu społecznym i wolontariatu poprzez nowe technologie, wspierając podmioty i inicjatywy w tych dziedzinach dzięki współpracy w kontekście dobrego rządzenia instytucjonalnego.

Bruksela, dnia 16 września 2015 r.

Henri MALOSSE
Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego